

УДК 371.133+378+373.61(045)

Віктор Берека,
м. Хмельницький

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТИ: ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ І ТЕХНОЛОГІЯ

У вищих педагогічних навчальних закладах педагогічна практика являється складовою освітнього процесу. Вона створює умови, які дають змогу використати теоретичні знання в практичній діяльності, сформувати необхідні професійні уміння і оволодіти елементами педагогічного досвіду.

Проблему професійно-педагогічної практики, її принципи розглядали Е.В. Бондаревська, С.В. Кульневич, М.М. Дарманський, О.О. Глебов [1; 2; 3]. Проблема організації педагогічної практики висвітлено в наукових працях Н.М. Дем'яненко, Л.А. Машкіної, О.Я. Савченко, С.О. Сисоєвої [4; 5; 6; 7; 8], Н.В. Козакової [9]. Однак, всі ці дослідження не стосувалися менеджерів освіти. Разом з тим зміст, форми організації, методи, прийоми, засоби практики менеджерів освіти значною мірою сприяють становленню предметних якостей сучасного керівника, здатного осмислено застосовувати глибоко усвідомлені теоретичні знання, володіти методами їх творчого впровадження. Кваліфікована практика сприяє забезпеченню стійкого інтересу до практичної роботи, допомагає у визначенні потреб суспільства в конкретних умовах історичного розвитку, вказує на засоби їхнього практичного задоволення. Саме тому організації педагогічній практиці в Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії приділяють певну увагу.

Традиційно ознайомлення студента з професійною педагогічною діяльністю відбувається на 4-5 році навчання, коли під час практики майбутні вчителі набувають досвіду викладання і виховання. Але особливий вид практики проходить під час навчання в магістратурі за спеціальністю “Управління навчальним закладом”. Проведення цієї практики не обходиться без певних труднощів, які, як правило, мають одну і ту ж природу та пов’язані із спроможністю до рефлексії, морального вибору в проблемних ситуаціях; усвідомлення власної значимості для інших людей, відповідальності за результати діяльності; спрямованості на реалізацію “само” – самоосвіти, самоаналізу, саморозвитку, самовизначення, самодетермінації тощо; володіння важливими

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

індивідуально-процесуальними характеристиками (різносторонність умінь, самостійність, творчий потенціал), унікальність, неповторність, що є основою для плідних міжсуб'єктних відносин і стимуляція прагнень до взаємодії, співробітництва, спілкування. Перелік цей довгий і знайомий багатьом викладачам, які займаються педагогічною практикою. Очевидно, що коріння цих проблем криються не стільки в індивідуальних особливостях майбутніх керівників і умовах практики, скільки в самій її методичній організації. Необхідність уважного і вираженого підходу до змісту і організації педагогічної практики очевидна. Досвід Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії – одне із небагато численних описів розв'язків накопичених проблем, пов'язаних з педагогічною практикою, де введено посаду проректора з педагогічної практики [10]. Під його керівництвом з 2000 року працюють над зміною форм і змісту педагогічної практики. Новий підхід до організації і змісту практики базується на декількох принципових положеннях. Розглянемо це більш детально.

Пропедевтична спрямованість. Перш ніж включитися магістру в управлінську діяльність, необхідно сформувати у нього базові педагогічні уміння і навички: здатність до орієнтування в новій педагогічній реальності, вміння педагогічного спілкування, професійного аналізу педагогічних явищ. Тому практиці в магістратурі повинна передувати практика, спрямована на формування педагогічних умінь.

Зв'язок з предметами психолого-педагогічного циклу. Професійно-педагогічна практика логічно завершує вивчення основних психолого-педагогічних дисциплін: “Психологія”, “Введення в спеціальність”, “Педагогічні теорії, системи, технології”; попередньо допомагає ознайомитися з явищами, що вивчатимуться на наступних курсах: “Основи управління педагогічними системами”, “Філософія освіти”, “Основи економічних знань”, “Маркетинг освіти”; практично актуалізує знання студентів, забезпечує їх практичне застосування.

Розвиток педагогічного мислення. Перш, ніж приступити до самостійної професійної діяльності, магістр повинен накопичити досвід аналізу і певну кількість прикладів педагогічної майстерності. Під час практики здійснюється уточнення понять: вивчені теоретичні положення наповнюються реальним змістом і дають змогу магістру точно окреслити педагогічні явища і факти. Для цього в зміст професійно-педагогічної практики включені

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

спостереження і аналіз педагогічного процесу в школі. За час практики магістранти відвідують і аналізують заходи, пов'язані з прийняттям управлінських рішень, активно стимулюється взаємонавчання, обмін досвідом між магістрантами.

Особистісна орієнтація. Формування професійних управлінських навичок і умінь вимагають індивідуального підходу до навчання кожного магістра. З цією метою організовується безперервне наставництво: магістри по 1-2 чоловіки прикріплюються до одного з керівників школи, групою опікується викладач вищого навчального закладу, він разом із директором школи і його заступниками надають необхідну допомогу, консультують майбутніх менеджерів освіти. В будь-який час магістри можуть отримати консультацію у кожного із наставників.

Динаміка самостійності. Розподіл змісту і різних видів роботи і навчальних завдань передбачає підвищення самостійності студентів від початку і до кінця практики. Якщо на початку керівники контролюють процес адаптації магістра в навчальному закладі, то в кінці майбутній менеджер користується свободою у визначенні змісту роботи, графіку роботи в навчальному закладі. При визначенні підсумків магістри приймають участь в оцінці роботи кожного члена навчальної групи.

Опора на реалії педагогічної діяльності. Практика організується на підставі договору з навчальним закладом. Навчальні завдання адаптуються до потреб школи, органів народної освіти (можуть вивчатися умови проходження атестації педагогічних працівників, ефективність проведення педагогічних рад, результати фінансово-господарської діяльності, участь в дослідницькій і експериментальній роботі школи тощо). Зміст практичної діяльності магістра в цілому відображає специфіку роботи того навчального закладу, де проходить практика.

Професійно-педагогічна практика виконує роль базової основи, яка дає змогу підготувати магістра до все більш ускладненої управлінської діяльності. Цим визначається її місце в системі різних форм педагогічної практики. Практика слухачів магістратури за спеціальністю “Управління навчальним закладом” тісно пов'язана зі змістом практики на попередніх курсах, забезпечує її цілісну побудову, єдність окремих етапів, наступність основних ідей, змісту, взаємозв'язку дисциплін управлінського спрямування з психолого-педагогічними дисциплінами, актуалізує знання, сприяє формуванню у слухачів магістратури здатності їх практичного застосування.

При організації практики за спеціальністю “Управління навчальним закладом” враховується те, що педагогічна праця в цілому, а особливо управлінська, за своєю логікою, філософською основою, творчим характером неможлива без досліджень, і майстром управлінської праці стає той, хто відчув у собі дослідника. Отже, практика організовується і проводиться таким чином, щоб вона була не тільки засобом формування управлінських умінь, але й розвивала пізнавальну і творчу активність слухача магістратури, забезпечувала діагностику його професійної спрямованості, креативне закріплення і поглиблення теоретичних знань, тому в її змісті є відповідні вправи багатьох аспектного управлінського характеру: вправлення з певними закономірностями, демонстрація зразків управлінської діяльності, відтворення побаченого, залучення слухачів магістратури до роботи з вправлянь, надання їй творчого, дослідницько-експериментального характеру. Саме творчість у ході практики – успішний шлях до майстерності майбутнього управлінця.

В цілому взаємоповнюючі один одного, види практики утворюють цілісний процес, спрямований на формування управлінця-професіонала. Логіка професійної практичної підготовки менеджера в магістратурі з точки зору професійно-особистісного розвитку бачиться таким чином: впродовж усіх років навчання майбутній магістр вивчає основні психолого-педагогічні дисципліни: “Введення у спеціальність”, “Педагогічні теорії, системи, технології”, “Психологія людини”, “Вікова психологія”, “Педагогічна психологія”. В цей період відбувається перебудова свідомості – буденне, житейське представлення про сутність людини, призначення і особливості педагогічної діяльності трансформуються в наукову систему знань. Індивідуальний учнівський досвід (кожен студент має мінімум десятилітній стаж безпосередньої участі в ролі суб’єкту практичної шкільної педагогіки) в той же час може бути переосмисленим на новому рівні і змістовно збагаченим. Присвоєння нових ролей – педагога, організатора, дослідника – проходить в той же час внаслідок вкраплення практичних знань у вивчення основних теоретичних курсів. Такі завдання спрямовані на вивчення особистості учня, спостереження за життєдіяльністю дітей і його аналіз. Для їх наповнення майбутній учитель повинен вступити в контакт з дитиною, спонукати його до співробітництва, глянути на школу очима професіонала. Відношення студента до школи, педагогічної праці в цей час паралельно в свідомості

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

виростає нехай ідеалізована, але своя, сприйнята особистістю картина майбутнього професійного самовизначення. Вона пов'язана з розумінням і прийняттям відповідності, співучасті з тим, з чим майбутні педагоги зустрічаються в школі. Вияв критичного максималізму і оцінки з цих позицій педагогічної діяльності можуть свідчити про те, що студент не хоче пов'язувати своє подальше життя з педагогічною роботою. В цьому випадку можна говорити про те, що студент не включений в процес професійної ідентифікації.

Професійно-педагогічна практика дає змогу адаптувати слухача магістратури до реального життя школи, створити умови для практичного застосування знань психолого-педагогічних дисциплін, формувати і вдосконалювати базові професійно-педагогічні навички і уміння, діагностувати професійну придатність магістра до управлінської діяльності, забезпечити успішність подальшої управлінської діяльності.

Керівники практики працюють за графіком, згідно з яким мають бути враховані години навчального навантаження викладачів і розподіл часу роботи таким чином, щоб впродовж робочого дня магістри і викладачі працювали разом. Викладачі, які працюють в цей день у школі, відповідають за організацію роботи магістрантів впродовж дня, контролюють їх роботу, консультують, радять і допомагають практикантам, працюють з керівниками школи. Зміст всієї роботи на протязі практики враховується у вигляді блоків, як, наприклад: “Ознайомлювальна робота першого тижня“, “Психолого-педагогічна характеристика педагогічного і учнівського колективу“, “Психологічний аналіз уроку“, “Дидактичний аналіз уроку“, “Педагогічна майстерність“, “Педагогічна діяльність“. Робота по кожному блоку оцінюється, і впродовж практики магістранти отримують рейтингові оцінки. Підсумкова оцінка визначається в кінці практики, яка залежить від особливостей практики в конкретній школі. Магістранту під час здачі завдань і звітів про проведену впродовж тижня роботи повідомляються оцінки по кожному блоку. По сукупності роботи виводиться підсумкова рейтингова оцінка, яка потім переводиться в традиційні залікові бали – “незадовільно“, “задовільно“, “добре“, “відмінно“. На підсумковій конференції доцільно, на наш погляд, обговорити такі питання:

1. Чого Ви очікували від практики в школі?
2. Що Вам дала практика? Чого Ви навчилися?
3. Що би Ви запропонували змінити в організації і

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

проведенні практики, щоби максимально використати її можливості?

4. Які пропозиції Ви хочете висловити на адресу колективу школи, де проходили практику?

5. Чого Ви хочете побажати керівникам практики?

6. Чи збирались Ви працювати на керівній посаді в школі до практики?

7. Чи змінились Ваші наміри відносно керівної посади в школі?

8. Чи знадобляться уміння і навички, одержані на практиці, у Вашій подальшій роботі?

На базі узагальнення результатів дослідження проблеми формування основних принципів професійно-педагогічної практики та технології її використання, аналізу місця і ролі даної проблеми в процесі підготовки менеджерів освіти у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії, а також вивчення вітчизняних та зарубіжних джерел, нами сформульовані такі висновки:

1. Вимоги до сучасного керівника освітнього закладу в процесі його підготовки сприяють переходу від передачі знань до пріоритетності розвитку особистості, здатної функціонувати у мінливих умовах педагогічної діяльності, до розвитку в слухачів магістратури творчого потенціалу, здатності до наукової, дослідно-експериментальної роботи. Модернізація методології процесу навчання полягає в його переорієнтації із лекційно-інформаційної на індивідуально-диференційовану, особистісно орієнтовану форму та на оптимізацію організації самоосвіти слухачів магістратури.

2. Новий підхід до організації і змісту практики базується на декількох принципових положеннях: пропедевтичній спрямованості; зв'язку з предметами психолого-педагогічного циклу; розвитку педагогічного мислення; особистісної орієнтації; динаміці самостійності; опорі на реалії педагогічної дійсності.

3. Професійно-педагогічна практика виконує роль базової основи, яка дає змогу підготувати магістра до управлінської діяльності, яка постійно ускладнюється.

4. Взаємодоповнюючі види практики утворюють цілісний процес, спрямований на формування управлінця-професіонала.

5. Організація професійно-педагогічної практики вимагає від керівника певної послідовності дій, а саме: надання наказу, яким визначається місце практики, закріплюються її керівники, встановлюється режим роботи практиканта; складається графік

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

роботи відповідальних за практику, директора школи і його заступників, розробляються їх посадові обов'язки; встановлюється навантаження причетних до практики осіб; здійснюється умовний розподіл практики на навчально-ознайомлювальну і роботу з керівництвом закладу; проводиться підготовка і здача звітів про проведену роботу і як особливий атрибут – участь у підсумковій конференції.

До подальших досліджень з цієї проблеми вважаємо за доцільне вивчення досвіду підготовки керівників навчального закладу до участі в професійно-педагогічній практиці, а також розробка завдань і видів робіт, які виконуються під час практики.

Література

1. Бондаревская Е.В. Личность в гуманистических теориях и системах воспитания / Е.В. Бондаревская, С.В. Кульневич. – Ростов-на-Дону, 1999. – 560 с.
2. Дарманський М.М. Організація діяльності чотириступеневого вищого педагогічного навчального закладу (на прикладі Хмельницького гуманітарно-педагогічного інституту) / М.М. Дарманський; [за заг. ред. академіка Ничкало Н.Г.]. – Хмельницький: Вид-во ХІІІ, 2001. – 94 с.
3. Глебов А.А. Принципы структурирования и отбора содержания педагогической практики студентов / А.А. Глебов [Електронний ресурс]. – Режим доступу 22.03.11: <[http://borytro.nm.ru/papers/subject_5-3/glebov/ htm](http://borytro.nm.ru/papers/subject_5-3/glebov/htm)>. – Загол. з екрану. – Мова рос.
4. Педагогическая практика студентов Волгоградского государственного педагогического университета / под. ред. Н.К. Сергеева и Г.Л. Ястребовой. – Волгоград, 1998. – 79 с.
5. Дем'яненко Н.М. Загальнопедагогічна підготовка вчителя історії вищої школи (XIX-перша третина XX ст.) / Н.М. Дем'яненко: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04. – К., 1998. – 469 с.
6. Педагогічна практика в системі ступеневої підготовки вчителів початкових класів: програма та метод. рекомендації щодо її реалізації. – Хмельницький: Вид-во ХІІІ, 2001. – 52 с.
7. Савченко О.Я. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів / О.Я. Савченко // Початкова школа. – 2001. – № 7. – С. 3-11.
8. Сисоєва С.О. Розвиток особистості в умовах постіндустріального суспільства / С.О. Сисоєва // Професійна освіта: педагогіка і психологія / [за ред. І. Зязюна, Т. Летовицького, І. Вільш, Н. Ничкало]. – Ченстохов-Київ, 2001. – 254 с.
9. Козакова Н.В. Організаційно-методичні засади педагогічної практики майбутніх учителів початкової школи в умовах ступеневої підготовки / Н.В. Козакова: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – К., 2004. –

10. Берека В.Є. Організація практичної підготовки слухачів магістратури за спеціальністю “Управління навчальним закладом” / В.Є. Берека. – Хмельницький: Вид-во ХІПІ, 2005. – 216 с.

Виктор Берека

Профессионально-педагогическая практика менеджеров образования: основные принципы и технология

Аннотация. В статье на примере опыта Хмельницкой гуманитарно-педагогической академии раскрываются основные принципы профессионально-педагогической практики будущих менеджеров образования, представлена технология ее проведения.

Ключевые слова: менеджер образования; профессионально-педагогическая практика; принципы педагогической практикитехнология педагогической практики.

Viktor Bereka

Professional – pedagogical practice of managers of education: basic principles and technology

Summary. Basic principles of professional – pedagogical practice of future managers of education have been revealed in the article. Technology of its realization is given on the example of experience of Khmelnytsky humanitarian – pedagogical academy.

Key words: manager of education, professional – pedagogical practice, principles of pedagogical practice, technology of pedagogical practice.

УДК 37.07:005.95

**Любов Борисова,
м.Переяслав-Хмельницький**

**ПЕДАГОГІЧНИЙ ТАКТ І ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ
КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ**

Поняття “педагогічний такт” досить складне і пояснити все, що входить до нього, практично неможливо. Педагогічний такт – найхарактерніша професійна ознака вчителя. Кожна професія має щось особливе, що відрізняє її від інших професій. Це виявляється у звичках людини, у мові, навіть у зовнішньому вигляді. Особливість професії вчителя полягає насамперед у педагогічному такті.

Зараз у нас багато говорять про педагогічну майстерність.